

СЕМАНТИЗАЦІЯ ЛЕКСИКИ ЯК МЕТОДИЧНА ПРОБЛЕМА І ОРГАНІЗАЦІЯ ПОДОЛАННЯ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ

Козаченко О.М.

Таврійський національний університет

Можна виділити два основні напрями у визначенні інтерференції, що існують у сучасній методичній науці. Представники обох напрямів уявляють інтерференцію як перенос знань, умінь та навичок мовного матеріалу рідної мови до іноземної. Однак має місце розходження в оціночній характеристиці самого процесу переносу.

Представники першого напрямку (В.Н.Андонова, Р.Йиндржих та ін.) визначають інтерференцію як будь-який перенос – негативний та позитивний. Представники другого напрямку (Л.А.Войцещук, Т.А.Дикун, Л.Г.Кашкуревич, Л.А.Корнілова та ін.) визначають інтерференцію як виключно негативний перенос.

На думку представників першого напрямку, інтерференцією слід вважати процес накладання системи рідної мови на систему мови, вивчення якої лише розпочато, внаслідок чого, невідомі, погано засвоєні елементи нової мови замінюються тими, які відомі з рідної. У цьому визначенні увага концентрується на механізмі реалізації інтерференції та потенційних ознаках її прояву. Однак за відсутності розмежування понять позитивного та негативного переносу, методично складною виявляється організація роботи із використання транспозиції та подолання інтерференції. Складність ситуації пояснюється її невизначеністю, коли чітко не встановлено, що саме із спільного матеріалу переносу підлягає переносу, а що навпаки – цілеспрямованому уникненню. На думку представників другого напрямку, під інтерференцією “слід розуміти явище негативного впливу однієї мови на іншу в ситуації, коли мовець сприймає, усвідомлює та реалізує в мовленні другою мовою мовні ознаки рідної” [Войцещук 1993: 5].

Виходячи із зіставного аналізу прийнятих у сучасній методиці викладання близькоспоріднених мов визначень інтерференції, ми, у свою чергу, визначасмо її так: інтерференція – це негативний результат переносу мовних ознак рідної мови

до мовлення іноземною мовою, умовою для якого є встановлення помилкових тотожностей на формальному та семантичному рівнях. Ми визначаємо інтерференцію як негативний перенос з рідної мови до мовлення іноземною мовою формально-корелятивних слів з неповним збігом та слів з повною семантичною невідповідністю.

Інтерференція в лексиці є наслідком проведення міжмовних ідентифікацій лексичних одиниць. Існує думка, що джерелом лексичної інтерференції є розходження плану виразу і змісту рідної та іноземної мов [Тухтаєва: 1977]. Важливою є вказівка В.Н.Андонової на те, що “наиболее сильное влияние (интерференция п.а.) при изучении иностранного оказывает родной язык в области лексики, так как, во-первых, лексика изменяется гораздо заметнее, чем грамматический строй и, во-вторых, родство и близость затрудняют усвоение лексики, в частности, ее практическое применение” [Андонова: 1976].

В залежності від ступеня урахування білінгвом диференційних ознак нерідної мови виділяють три типи інтерференції: наддиференціацію, недодиференціацію, та реінтерпретацію розбіжностей. Наддиференціація характеризується тим, що до мови, яка вивчається, вноситься невідповідна їй диференційна ознака з рідної мови. Під недодиференціацією прийнято розуміти невикористання диференційної ознаки іноземної мови у випадку її відсутності в рідній. Реінтерпретація розбіжностей сприймається як заміна іншомовної ознаки подібною ознакою рідної. Реінтерпретація розбіжностей є можливою за умови наявності однорідної диференційної ознаки в обох мовах, але розбіжностей представлення (дистрибуції) членів протиставлення всередині ознаки.

В залежності від форми прояву розрізняють інтерференцію явну та приховану. Явна інтерференція проявляється у грубому порушенні мовної норми мови-об'єкта. Прихована інтерференція найчастіше визначається як невживання форми або значення, притаманних лише вторинній мові.

Охарактеризовані види інтерференції можуть призводити до виникнення помилок на лексичному рівні. Звернення до таких помилок у польському

мовленні студентів-філологів як до вихідного методичного матеріалу вимагає встановлення критеріїв їх класифікації.

Оскільки поняття лексикалізується в слові, вважається, що необхідно створити умови для адекватної семантизації слів іноземної мови. Семантизація визначається методикою викладання іноземних мов основним способом подолання інтерференції. З огляду на це прийнято виділяти неперекладні та перекладні прийоми семантизації. До групи неперекладних, як правило, відносять такі прийоми (згідно класифікації Слесарьової: 1980):

1. Демонстрація предметів, жестів, дій картин, малюнків, діапозитивів.
2. Розкриття значень слів іноземною мовою, для чого можуть використовуватись:

- визначення (дефініції) – опис значення слова вже відомими словами;
- семантизація за допомогою синонімів та антонімів;
- визначення слова на підставі контекстуальної здогадки (розуміння загального змісту речення, знання фактів);
- встановлення значення слова на підставі його внутрішньої форми.

Перекладними прийомами семантизації є такі:

1. Переклад слова (словосполучення або звороту) відповідним еквівалентом рідної мови.
2. Переклад-тлумачення, при якому, крім еквіваленту рідною мовою, подаються відомості про збіг (або розходження) в обсязі значень.

Семантизація за допомогою прийому демонстрації предметів, жестів, дій, картин, малюнків, діапозитивів використовується головним чином по відношенню до слів з яскраво вираженим предметним значенням, які характеризуються домінуванням номінативно-денотативного аспекту значення. Використання цього прийому семантизації на початковому етапі навчання дозволяє підвищити успішність засвоєння нових слів. Це пояснюється тим, що слухомоторні сприйняття здобувають підтримку у зорових образах, які являють собою не графічне зображення слова, а реальний предмет, який вони позначають.

Важливість використання цього прийому полягає у тому, що він дає можливість встановлювати прямі асоціації між предметом та іншомовним словом, а відповідно дозволяє уникати переклад.

Обмеженість умов використання цього прийому семантизації визнається практично усіма методистами. Причина такої обмеженості пояснюється лінгвістичними особливостями лексики, узагальнюючим характером значення [Слесарьова: 1980]. Використовуючи зовнішню наочність, практично неможливо встановити значення слів, які не піддаються наочному зображенню. Це пояснюється абстрактністю самого поняття, що виражається конкретним словом.

Використання прийому визначення (дефініції) – опису значення слова вже відомими словами, на думку Р.К.Міньяр-Белоручева, є можливим за умови наявності у суб'єктів навчання певного рівня сформованості комунікативної компетенції в галузі лексики. “Дефиниция раскрывает понятийную отнесенность слова, его сигнификативный аспект, выделяя в первом приближении отличительные признаки значения, семантические компоненты” [Міньяр-Белоручев:1991]. Прийнято виділяти кілька способів опису значення слова, а саме:

- визначення, яке розкриває зміст слова;
- визначення, що передбачає поступову конкретизацію значення слова;
- зміст слова задається суб'єктами навчання через логічні зв'язки його денотату.

Останній спосіб опису значення слів особливо успішно використовується в умовах вивчення близькоспоріднених мов, його застосування дозволяє сформувати навичку диференціації лексем, а також розвивати мовлення, обмеженість якого є однією з причин лексичної інтерференції [Арабатський:1973]. О.О.Миролюбов вказує, що за допомогою визначення (дефініції) можна найбільш повно розкрити значення іншомовного слова. На його думку, цей прийом семантизації дозволяє також ефективно формувати навички сприймання іншомовного мовлення зі слуху [Миролюбов:1991].

Однак обмеження використання цього прийому семантизації у практиці

викладання пов'язується методистами із кількома причинами. По-перше, формування визначення (дефініції) є досить складним для викладача і передбачає високий рівень знань, умінь та навичок у суб'єктів навчання. По-друге, визначення (дефініція) іноді буває досить громіздким, що пояснюється необхідністю деталізації значення слова, а це є негативною ознакою прийому семантизації. І, по-третє, пояснення нових слів шляхом їх значення не дає достатньої впевненості у тому, що всі суб'єкти навчання правильно зрозуміли значення слова.

Використання прийому підбору синонімів та антонімів допомагає розкрити парадигматичні характеристики слова, що сприяє встановленню його значення. Використання синонімів та антонімів є одним із найпоширеніших прийомів навчальної семантизації слів. Ефективність його пояснюється тим, що слова, які пов'язані синонімічними та антонімічними відношеннями, характеризуються подібними властивостями сполучуваності. Л.С.Андреевська-Левенстерн та О.Е.Михайлова вважають, що семантизація за допомогою цього прийому має приблизний характер, що пояснюється відсутністю в мові повних синонімів та антонімів. Підтримуючи попередню точку зору, Р.К.Міньяр-Белоручев вказує, що до використання цього прийому найбільш доцільно звертатись при роботі над текстом, коли необхідно пояснити значення незнайомого слова у контексті [Міньяр-Белоручев:1991]. Використання синонімів та антонімів вимагає також наявності певного обсягу знань у суб'єктів навчання, зокрема знання одного з компонентів синонімічної та антонімічної пар.

Семантизація з використанням прийому визначення слова на підставі контекстуальної здогадки (розуміння загального змісту речення, знання фактів), на думку С.В.Калініної, відображає синтагматичні зв'язки слова і спирається на вказівну силу контексту (у складі словосполучення, речення, групи речень, або тексту). Цей спосіб полягає у демонстрації нової лексеми у такому контексті (контекстах), які дозволяють суб'єктам навчання самостійно здогадатись про її значення. Основною вимогою використання цього прийому семантизації є знання

певної кількості іноземної лексики. Під час такої семантизації відбувається формування вміння здогадуватись про значення незнайомих слів. Використання контексту також дозволяє уникати перекладу рідною мовою і допомагає встановленню асоціативного зв'язку між словами.

Встановлення значення слова на підставі його внутрішньої форми відбувається тому, що словотвірний аналіз допомагає співвіднести дериват з простим словом або іншим дериватом одного гнізда шляхом виділення спільного кореня та афіксів. На думку багатьох методистів (Л.С.Анреєвської-Левенстерн, О.Є.Михайлової та ін.), розкрити значення слова, використовуючи аналіз його складу, можна лише за умови встановлення значення кореня слова та основних значень суфіксів і префіксів, що входять до його складу. Особливе значення, на їх думку, слід надавати проведенню у процесі словотвірного аналізу іншомовного слова зіставлення з рідною мовою. Однією з важливих умов реалізації цього прийому семантизації є наявність продуктивного, живого словоутворення.

Переклад слова (словосполучення або звороту) відповідним еквівалентом рідної мови є одним із найефективніших та економних прийомів семантизації. Важливо враховувати думку методистів (В.О.Бухбіндер, Р.К.Миньяр-Белоручев, Є.І.Пасов), які стверджують, що безпосередню асоціацію слова іноземної мови з поняттям не слід вважати найкоротшим шляхом засвоєння слова. Для уникнення можливих помилок, у зв'язку з використанням цього прийому семантизації, переклад необхідно супроводжувати більш повною інформацією про обсяги значення іншомовного слова.

Визначаючи переклад-тлумачення як коротке роз'яснення (з використанням іноземної або рідної мови) поняття, що позначається іншомовним словом, більшість методистів сходяться у тому, що цей прийом доцільно використовувати при незбігу понять, які виражаються словами двох мов, або за відсутності даного поняття в одній з них. Методичний зміст перекладу-тлумачення пов'язаний із використанням його для розкриття значення тих понять, які відсутні в рідній мові.

Охарактеризовані вище прийоми семантизації, як правило, ніколи не використовуються окремо, у чистому вигляді. У методиці прийнято застосовувати комбінації прийомів, що дозволяє повною мірою розкрити всі сторони значення слова. Врахування особливостей змістової структури кожної лексичної одиниці забезпечує найбільш правильний вибір відповідного прийому семантизації. Науково обґрунтовані прийоми семантизації співвідносяться методистами із типологічними різновидами лексичних значень слів.

Література

Андонова В.Н. Система лексической работы на уроках русского языка в пятом классе восьмилетней школы Болгарии : Автореф. дисс. канд. пед. наук. - Л., 1976. - 25с.

Арбатский Д.И. О специфике семантического определения и его функциональных типах // Вопросы языкознания. - 1973. - № 5. - С. 50-59.

Войцещук Л.А. Врахування взаємної інтерференції та використання транспозиції у засвоєнні орфоепічних норм російської мови студентами педвузів: Автореф. дис. канд. пед. наук. - Одеса, 1993. - 19с.

Кашкуревич Л.Г. Явление интерференции при контакте русского и польского языков и способы ее преодоления : Автореф. дисс. канд. пед. наук. - М., 1976. - 24с.

Миньяр-Белоручев Р.К. Механизм билингвизма и проблема родного языка при обучении иностранному // Иностранные языки в школе. - 1991. - № 5. - С. 14-16.

Миролубов А.А. Обучение иностранным языкам в двуязычной аудитории // Советская педагогика. - 1991. - № 10. - С. 59-63.

Сераковска И. Прогноз воздействия родного языка на усвоение поляками русской лексики иноязычного происхождения : Автореф. дисс. канд. пед. наук. - М., 1984. - 23 с.

Слесарева И.П. Проблемы описания и преподавания русской лексики. - М.: Русский язык, 1980. - 182 с.

Тухтаева З.С. Лексическая интерференция в речи студентов-узбеков и пути ее предупреждения: Автореф. дисс. канд. пед. наук. - М., 1977. - 22с.